

Павленко Н. О.,

аспірант

Донецького національного університету

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ГЕНДЕРНИМ КОМПОНЕНТОМ

Анотація. Стаття присвячена методиці аналізу англійських фразеологічних одиниць із гендерним компонентом. Досліджено низку методів, що залучаються для дослідження гендерно маркованих ідіом.

Ключові слова: метод, фразеологічна одиниця, гендерний компонент.

Постановка проблеми. Своєрідність англійських ідіом із гендерним компонентом у національно-культурному плані не викликає сумнівів. Усе це закладено в неповторності екстралінгвістичних чинників, таких як національна культура, специфіка мовної поведінки та національний склад характеру, що відображають фразеологізми. Адже «у фразеології яскраво виявляється самобутність мови, її специфічний колорит, особливості образного народного мислення. Фразеологічні одиниці вносять у художнє мовлення струмінь свіжості, надають йому більшої колоритності й естетичної краси, посилюють його пізнавальну вартість, сприяють стислості, потужності опису. У словесній тканині художнього твору фразеологізми завжди сприймаються як органічні, невід'ємні елементи тексту, стилізаторчі одиниці» [12, с. 5].

Отже, гендерно марковані фразеологічні одиниці як засоби передання соціокультурних особливостей мовного співтовариства завжди викликали інтерес дослідників [2; 3; 8; 10]. Розроблено та розробляються методи дослідження фразеологічних фондів різних мов, адже фразеологія, завдяки розвитку культури й цивілізації, як невичерпне джерело акумулює дані про звичаї, традиції народу, його історію та фольклор тощо. Саме це й зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є дослідження методів лінгвістичного аналізу фразеологічних одиниць із гендерним компонентом. Предметом дослідження стали особливості методології аналізу гендерно маркованих ідіом англійської мови. Матеріалом дослідження слугують 1 356 фразеологічних одиниць із гендерним компонентом, отриманих методом суцільної вибірки з авторитетних лексикографічних видань англійської мови [14; 15; 16].

Виклад основного матеріалу дослідження. «Метод становить певний підхід до явища, що вивчається, певний комплекс положень, наукових і суто технічних прийомів, уживання яких надає можливість вивчити це явище. Тому метод завжди є системою» [9, с. 258]. Уперше метод вивчення фразеологічних одиниць був запропонований Н.Н. Амосовою [1, с. 71], котра запропонувала контекстологічний метод вивчення фразеологізмів. Цей метод спирався на принципи максимальної об'єктивності в розгляді досліджуваного явища, необхідності врахування специфіки досліджуваної мови, вивченні фразеологічних одиниць в умовах їх мовного вживання, з'ясуванні характеру участі лексичних значень слів у здійсненні цим словосполученням номінації, вивченні контекстуальної взаємодії слів у їхніх сполученнях і встановленні ступеня фіксації складу й структури цього словосполучення.

У ході дослідження було виявлено, що характер проблеми, яка пов'язана з вивченням англійських фразеологічних одиниць із гендерним компонентом, вимагає певних методів лінгвістичного аналізу: методу фразеологічної ідентифікації та фразеологічного опису, завдяки якому уможливилось вивчення й опис різних типів фразеологічних значень на підставі семантичних і структурних показників, а також на залежності компонентів; методу компонентного аналізу, на основі якого виділяються інтегральні й диференційні семантичні ознаки в структурі фразеологічного значення; лінгвокультурологічного аналізу, описового методу аналізу – для визначення семантико-змістових характеристик гендерно маркованих ідіом і їх класифікації; методу кількісного аналізу, який використовувався для комплексного уявлення про продуктивність семантичних і структурних особливостей досліджуваних одиниць та аналізу словникових дефініцій для опису специфіки декодування значення гендерного компонента фразеологічних одиниць у лексикографічних виданнях.

Метод фразеологічного аналізу, який дає змогу повною мірою дослідити фразеологічний фонд англійської мови, незважаючи на всю його багатогранність, був розроблений відомим лінгвістом О.В. Куніним [7]. Він ділить цей метод на два різновиди: метод фразеологічної ідентифікації і фразеологічного опису. Метод фразеологічної ідентифікації сприяє визначенню фразеологічності того чи іншого словосполучення й допомагає визначити належність до ідіоматизмів, ідіофразеоматизмів або інших. Основними показниками будь-якого фразеологізму є стійкість, роздільнооформленість і неможливість побудови змінного сполучення слів за моделлю, що породжує. Ідіоми – це частково або повністю переосмислені мовні одиниці. Семантична стійкість цих зворотів установлюється шляхом накладення значення фразеологізму на буквальне значення його компонентів, наприклад, *top banana* – the most important person in an organization or activity ‘дуже важлива людина в організації’. Під час розгляду дефініції стає очевидним, що жодне зі слів, які містяться в структурі фразеологізму, відсутні в семантиці, що вказує на повне переосмислення звороту. На часткове переосмислення значення може вказувати приклад *as bald as a coot* – completely bald ‘абсолютно лисий’, де сема з буквальним значенням *bald* входить до складу дефініції.

Метод фразеологічного опису складається з низки процедур, які дають змогу врахувати всі особливості багатогранної фразеологічної системи й «асиметрії, що їй властива» [7, с. 23]. По-перше, це визначення структурних типів фразеологічних одиниць: ад'єктивні, адвербіальні, дієслівні, вигуківі, модальні та службові фразеологізми, а також цілнопредикативні фразеологізми (прислів'я й приказки). У нашому дослідженні переважуюча кількість ідіом належить до субстантивного класу, що, мабуть, зумовлено функцією, яку вони виконують, а саме: номінують чоловіка або жінку за якою-небудь ознакою: *favourite*

son 'улюблений син'; a famous man who is particularly popular and praised for his achievements in his native area 'відомий чоловік, який особливо популярний за свої досягнення в рідному краю'; *a fairy godmother* 'казкова хрещена'; someone who helps you solve your problems, usually by giving you money 'хтось, хто допомагає розв'язати проблеми, зазвичай даючи тобі грошей'. По-друге, застосовується компонентний аналіз фразеологічних одиниць, що за допомогою граматичного аналізу допомагає встановити граматичну структуру ідіоми, її морфологічні та синтаксичні особливості. Наступним, на думку О.В. Куніна [7], є системний підхід, який передбачає встановлення фразеосемантичних груп, у яких вживаються ті чи інші фразеологічні одиниці.

Одним із найефективніших методів дослідження фразеологічних одиниць із гендерним компонентом є метод компонентного аналізу, який широко застосовується на практиці, оскільки це зручний спосіб систематизації словесних значень фразеологічних одиниць. Цей метод репрезентує систему прийомів лінгвістичного вивчення значень, сенс якої полягає в розділенні значення фразеологізму на складові компоненти, які ще можуть називатися семами, семантичними множниками або маркерами. Одиниці можуть різнитися чи об'єднуватися між собою за цими ознаками. Шляхом зіставлення фразеологічної одиниці з іншими одиницями, що спільні з нею семантично, здійснюється виділення складових компонентів (сем). Серед них розрізняються архісема (або інтегральна), диференційна, імовірнісна (потенційна) і градуальна семи. Архісема (інтегральна сема) – тематичний маркер, що вказує на сферу реальної дійсності та є спільною для всіх одиниць певного класу й відображає їхні загальні категорійні властивості та ознаки (час, погода, переміщення, почуття тощо). Вона репрезентує смисловий компонент семантики, властивий значенням усіх цих мовних одиниць. Диференційні, менш загальні, семи конкретизують, визначають індивідуальність значень. Також у значеннях окремих слів можуть бути наявними ознаки, що мають характер так званих «потенційних сем», які можуть виявлятися лише в певних ситуаціях, тобто їх майже неможливо виділити, працюючи виключно зі словниковими дефініціями фразеологізмів, бо здебільшого ці смислові елементи виявляють себе в контексті. Градуальні семи, у свою чергу, не репрезентують нової ознаки, а регулюють ступінь, інтенсивність тієї самої ознаки, що наявна в інших близьких за значенням мовних одиницях. Але «градуальні семи менше піддаються виокремленню в структурі значення слова. Причина в тому, що в самих мовних засобах формуються швидше не самі порівняння, а лише розумовий вміст про них – саме він входить як у лексичне, так і в граматичне значення слова» [4, с. 111]. Тому для дослідження гендерно маркованих фразеологізмів найчастіше застосовуються інтегральні та диференційні семи. Усе це можна розглянути на конкретних прикладах: *a knight in shining armour* 'лицар у сяючих обладунках' – an idealized or heroic person, especially a man who comes to the rescue of a woman in distress or in a difficult situation 'ідеалізований чоловік, який виступає рятувальником жінки в складній ситуації'; *a lady-killer* 'бабій' *old-fashioned* – a man who has sexual relationships with a lot of women 'чоловік, котрий має стосунки з великою кількістю жінок'. У цьому випадку спільними для цих ідіом інтегральними семами є гендерна ознака, що стосується чоловіка, та «любовні стосунки» й диференційна сема «ставлення до жінки».

Лінгвокультурологічний аналіз використовується для визначення культурних особливостей семантики фразеологічних

одиниць із гендерним компонентом, що є кінцевим продуктом розвитку менталітету мовної спільноти. Адже фразеологічний склад мови – це «дзеркало, у якому лінгвокультурологічна спільність ідентифікує свою національну самосвідомість» [13, с. 37]. Тому часто саме завдяки фразеологізмам тієї чи іншої мови складається враження про звичаї, моральні норми, традиції народу тощо. Наприклад, ідіома *maid of all works* 'служниця, яка виконує всю роботу в будинку' своєю появою зобов'язана епосі вікторіанства, тобто її походження має історичну підставу. Тоді кожна сім'я, котра поважала себе, була зобов'язана мати хоча б одну служницю. Деякі ідіоми мають літературне походження, як, наприклад, *Johnny Canuck* 'прізвисько типового канадця'. Джонні Канук був супергероєм однойменних політичних мультфільмів і коміксів і виступав як уособлення канадської народної професії лісоруба і як образ, що протиставляється Джону Булю (Англія) та Дядькові Сему (США).

Описовий метод дослідження фразеологічних одиниць із гендерним компонентом застосовується для їх інвентаризації й опису особливостей будови та функціонування в синхронії, тобто в певний проміжок часу. Основними процедурами цього методу є такі: спостереження, узагальнення, інтерпретація й класифікація. Спостереження має на меті виділення досліджуваних мовних одиниць, їхніх ознак, властивостей тощо. Адже «просте спостереження – це найдивовижніший і доступний з усіх методів, і від нього залежить більшість інших ... Велика перевага спостереження полягає в тому, що воно, на відміну від хімічних або фізичних методів впливу, виявляє в об'єкті його незліченні властивості й взаємозв'язки. Спостереження дає цілісний і природний образ, а не набір точок» [11, с. 230]. Процедура узагальнення має на увазі аналіз і зведення досліджуваних одиниць у більш універсальну категорію на основі тих чи інших ознак. Інтерпретація застосовується для тлумачення фактів і явищ. І, нарешті, класифікація – прийом, що дає змогу згрупувати факти або одиниці, які досліджуються за певними ознаками. «Класифікація – один із найбільш давніх і найпростіших наукових методів. Вона слугує передумовою для всіх типів теоретичних конструкцій, що включають складну процедуру встановлення причиново-наслідкових відношень, які зв'язують об'єкти, що класифікуються» [11, с. 276]. Усі ці процедури надають можливість «узагальнювати й інтерпретувати не лише реально спостережувані факти і явища, а й структурно-системний лад мови, що виводиться з них» [5, с. 566].

Значення фразеологічної одиниці в лексикографічних виданнях зазвичай розглядається як єдине ціле без чіткого виділення окремих аспектів, але вказівки на різні аспекти мовного значення імпліцитно містяться як у прийомах опису значень, так і в змісті й ілюстраціях словникових статей. Метод аналізу словникових дефініцій полягає в установленні та описі особливостей лексикографічного відображення гендерно маркованих фразеологічних одиниць, адже повноцінне тлумачення гендерного компонента значення фразеологізмів деколи не видається можливим без детального дослідження структури словникової статті. У ході дослідження емпіричного матеріалу за допомогою цього методу було детально проаналізовано способи фіксації гендерного компонента в англійських словниках ідіомах і виділено найбільш продуктивні типи моделей лексикографічної репрезентації гендерного компонента.

Висновки. Під час дослідження було виявлено, що вищезгадані методи лінгвістичного аналізу – описовий, лінгвокультурологічний, компонентний аналіз, метод фразеологічної

ідентифікації та фразеологічного опису й аналіз словникових дефініцій фразеологізмів – являють собою достатню підставу для продуктивного дослідження специфіки реалізації гендерного компонента в англійських фразеологічних одиницях. Усі ці методи в сукупності дають змогу детально проаналізувати й розкрити етнокультурні особливості концептів «чоловіче/жіноче» через їх відображення у фразеологічній системі мови.

Література:

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии : дисс. ... докт. филол. наук / Н.Н. Амосова. – Л., 1961. – 637 с.
2. Гамулець Д. Гендерний аспект у сербській фразеології / Д. Гамулець // Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна». – 2012. – С. 219–226.
3. Зыкова И.В. Способы конструирования гендера в английской фразеологии / И.В. Зыкова. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 232 с.
4. Колесникова С.М. Категория градуальности в современном русском языке : дисс. ... докт. филол. наук / С.М. Колесникова. – М. : МПУ, 1999. – 424 с.
5. Комарова З.И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике / З.И. Комарова. – М. : Флинта, 2014. – 820 с.
6. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин ; лит. ред. М.Д. Литвинова. – 5-е изд., исправл. – М. : Живой язык, 1998. – 944 с.
7. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1996. – 381 с.
8. Мартынюк А.П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови : автореф. дис. ... докт. филол. наук / А.П. Мартинюк. – К., 2006. – 40 с.
9. Общее языкознание. Методы лингвистических исследований / отв. ред. Б.А. Серебренников. – М. : Наука, 1973. – 319 с.
10. Першай А.Ю. Репрезентация гендерных отношений во фразеологии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / А.Ю. Першай ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2002. – 173 с.
11. Селье Г. От мечты к открытию. Как стать ученым // Г. Селье ; пер. с англ. – М. : Просвещение, 1987. – 368 с.
12. Словник фразеологізмів української мови / відпов. ред. В.О. Винник. – К. : Наша думка, 2003. – 788 с.
13. Теля В.Н. Что такое фразеология? / В.Н. Теля. – М. : Наука, 1966. – 86 с.
14. Cambridge International Dictionary of Idioms. – UK, Cambridge, 1999. – 587 p.
15. Longman Dictionary of Language and Culture. Ed. by B. Duckett – Addison Wesley Longman, 1998. – 1568 p.
16. Oxford Dictionary of English Idioms. – N.Y. : Oxford University Press, 1993. – 685 p.

Павленко Н. А. Методика анализа английских фразеологических единиц с гендерным компонентом

Аннотация. Статья посвящена методике анализа английских фразеологических единиц с гендерным компонентом. Рассматривается ряд методов, которые используются для исследования гендерно маркированных идиом.

Ключевые слова: метод, фразеологическая единица, гендерный компонент.

Pavlenko N. Methodology for analyzing English phraseological units with gender component

Summary. This paper deals with methodology for analysis of English phraseological units with gender component. The methods involved in the research of gender idioms are considered and described.

Key words: method, phraseological unit, gender component.